

УДК 811.1/2'01+39(=1/2)

Конча С. В.

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ІНДОЄВРОПЕЙСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ

У статті розглядаються доісторичні взаємовідносини мовних груп індоєвропейської сім'ї. Пропонується модифікована дериваційна схема еволюції індоєвропейської сім'ї від початку розпаду мовної єдності до початку історичних часів.

До висновку про існування у минулому єдиної індоєвропейської мови дослідників підвела наявність очевидних подібностей між рядом мов. Згодом у цих мовах були виявлені явища зовні не подібні, але зводимі до спільних вихідних праформ. Велика кількість спільних елементів засвідчувалась або всіма, або, принаймні, більшістю тих мов, що були зараховані до кола індоєвропейських, водночас виявлялося чимало і таких подібностей (спільних елементів), що були присутні лише у двох або трьох - чотирьох мовах і, на думку багатьох дослідників, могли не сягати спільноіндоєвропейського періоду, а виникнути пізніше.

Найбільш значною всередині індоєвропейської єдності є кількість спільних елементів між давніми іранською та індоарійською мовами - не випадково ряд дослідників вважає, що незадовго до появи перших писемних пам'яток цими мовами (друга половина II тис. до н.е.) мовні предки іранців та індоаріїв становили щільну етнокультурну спільноту, мова яких розрізнялася лише діалектно [1]. Значною є близькість також між мовами слов'янської та балтської груп (хоч генетичні відносини між ними і не виглядають такими безсумнівними, як у першому випадку [2]). Заглибившись в аналіз мовних явищ, дослідники виявили, що значна кількість специфічних подібностей об'єднує всю індоіранську групу з грецькою, а слов'яно-балтську - з германською, були виявлені специфічні подібності і між іншими групами [3]. Ці спостереження підводили до висновку, що історично відомі індоєвропейські мови виникли не безпосередньо внаслідок одномоментної і швидкої деструкції існуючої колись спільноти, а поетапно, через існування низки проміжних ареальних об'єднань і груп.

Вже у другій половині XIX ст. виникає кілька варіантів моделі членування (диференціації) індоєвропейської мовної єдності - у тому числі теорія "родословного дерева" А.Шлейхера та теорія "хвиль" Й.Шмідта. В їхній класичній формі [4] ці теорії є на сьогодні застарілими, але вони лягли в основу сучасної моделі, представленої, зокрема, в працях Б.Горнунга, Ф.Адрадоса, Т.Гамкрелідзе та В.Іванова, О.Широкова та ін. [5]. Варіанти моделі, запропоновані цими авторами, поєднують принципи теорій А.Шлейхера та Й.Шмідта. Ряд мовних явищ, спільних, скажімо, для індоіранської, грецької і вірменської мов або германської, балтської і слов'янської, трактуються в них як інновації - тобто спільні новотвори цих мовних груп. Т.Гамкрелідзе та В.Іванов інноваціями вважають також спільні елементи (ізоглоси), що спостерігаються між такими віддаленими у просторі мовними групами, як італійська (латинська, умбро-сабельські мови), кельтська, анатолійська і тохарська, слідуючи у цьому за В.Бранденштейном та В.Порцигом [6].

Серед сучасних авторів є прибічники принципово іншої моделі диференціації індоєвропейської спільноти, визначальною рисою якої є трактування значної кількості спільних мовних елементів між вищевказаними групами мов як архаїзмів - пережиткових явищ, що збереглися з часів існування мовної єдності [7].

Обмеженість обсягу не дозволяє викласти тут спеціальну аргументацію, що свідчить на користь саме першої моделі, яку можна було б назвати моделлю *проміжкових мовних ареалів* [8]. Коротко кажучи, більшість тих спільних мовних явищ, що їх прибічники другої моделі вважають архаїзмами, з більшою імовірністю інтерпретуються саме як інновації.

Однак представлені в працях вищезгаданих авторів варіанти моделі проміжкових ареалів у деяких положеннях суперечать один одному або ж не враховують усієї сукупності накопичених даних. Тому виникає потреба деякого уточнення моделі диференціації через корекцію запропонованих варіантів між собою, незапобіжним результатом чого буде поява нового варіанта.

Передусім, наведемо список найбільш суттєвих ізоглос, інноваційний характер яких визнаний провідними фахівцями [9]. У списку наведено лише ті ізоглоси, які охоплюють більше, ніж дві мови, тобто не відмічені специфічні балто-слов'янські, кельто-італські, греко-вірменські явища тощо; не відмічені також інновації всередині хетто-лувійської групи - огляд і аналіз цих мовних явищ можна знайти в літературі, присвяченій історії окремих мов. Ці "попарні" ізоглоси не суперечать наведеній нижче класифікації, а лише доповнюють її. Доповнюють її також і лексичні ізоглоси, найбільш повний огляд яких дає В.Порциг [10].

1. Усі мови, крім анатолійської групи: категорія роду (чоловічий - жіночий); презентно-аористна система дієслова; категорія кон'юнктива - опатива; генетив множини на *-om; вказівні займенники *so-, *sa-, *to-; занепад ларингальних.

2. Індоіранська, грецька, вірменська, (фрігійська), слов'янська, балтська: закінчення медія *-ai, *-sai, *-tai; локатив на *-su / *-si; відносний займенник *ios; майбутній час на *-sie / *-sio; займенник множини *mes; займенник непрямих відмінків *te-ue; суфікс *-ie- / *-io- в похідних дієсловах; закінчення *-eu, *-ei дативу основ на -i, -u.

3. Індоіранська, грецька, балтська, германська: форми медіопасиву на *-oi / *-moi (+ слов'янська); інструменталь однини чоловічого роду на *-o (- грецька); порівняльні ступені прийменників на *-isto, *-en (- балтська).

4. Індоіранська, грецька, вірменська, фрігійська: утворення імперфекта на основі презенса;

аугмент в імперфекті та аористі; редуплікація в перфекті; паралелізм систем актива та медія; генетив однини на *-(o)sio; форми датива та інструменталія на *-b^{hi}.

4а. Індоіранська, грецька: суфікс порівняльного ступеня *-tego; закінчення середнього стану *-tai.

5. Анатолійська, італська, кельтська, тохарська: закінчення середнього стану з * -г - (+ фрігійська); відносний займенник *ku-is; суфікс абстрактних імен *-el-.

6. Італська, кельтська, венетська, іллірська, тохарська: генетив однини на *-i; кон'юнктив на *-a- *-e- (- венетська); форми датива множини на *-bhos (- тохарська ?).

7. Тохарська, балтська, слов'янська: суфікс абстрактних іменників *-une; префікс імператива *p(a)-; суфікс інфінітива *-ti; зменшувально-пестливий суфікс *-c (i) ke (- балтська); форми претеритів на *-a, *-o (- слов'янська); тенденція до пом'якшення приголосних [+ фінно-угорські].

8. Тохарська, слов'янська, вірменська, фрігійська: утворення претерита на основі аориста; продуктивність суфікса приналежності *-ski (+ германська); частка *ne після відносних прийменників (- слов'янська); модальні форми на *-l- (+ анатолійська); порівняння виражене аблативом (+ анатолійська, - слов'янська).

9. Германська, балтська, слов'янська: форми датива та інструменталія на *-m; відмінникові форми прикметників жін. р. на *-i, *-iem; утворення вказівних займенників від основ *ki-; принципи творення числівників; суфікс абстрактних іменників *-sna / *-sni.

10. Італська, кельтська, германська:

суфікс основ презента * -іо- / * -і- у похідних дієсловах;
утворення претерита на основі перфекта;
абстрактні іменники на * -тієн-;
паралелізм розвитку аспірованих приголосних.

11. *Італська, кельтська, германська, балтська, слов'янська:*

основи дієслів стану на * -а, * -е, * -і;
основи дієслів стану на * -еіо (- *кельтська*);
суфікс ступеня порівняння * -іос.

Запропонований список не є, звичайно, бездоганим і остаточним; не виключено, що деякі з ізоглос можуть виявитися архаїзмами спільного періоду, обсяг ще деяких може бути звужений, або, навпаки, розширений. Але важливішим у даному випадку є питання про те, яку історичну реальність відображують зазначені пасма ізоглос: чи маємо ми вважати їх маркерами діалектних угруповань всередині *єдиної* ще мовної спільноти, чи повинні, скоріше, робити висновок про відокремлення низки достатньо незалежних етномовних об'єднань?

Очевидно, що чіткий кордон між двома цими станами мовної спільноти (> мовної групи, сім'ї) навряд чи може бути проведений. Розпад мовної єдності - незалежно від його причин - мав полягати у збільшенні територіальної відстані між групами носіїв мови, що призводило до зникнення або суттєвого послаблення зв'язків між ними. Однак, оскільки мовні зміни відбуваються поступово і досить повільно, перш ніж між цими роз'єднаними осередками набігли відмінності, які дозволяли б розглядати мови цих осередків як окремі, повинен був сплисти значний час. Навіть суттєво віддалені у просторі частини колишньої мовної спільності досить тривалий час могли являти собою по суті діалекти, які, за умови повторного зближення, відносно легко могли знов зливатися у щось ціле (яскраву ілюстрацію цього процесу дає історія тюркських мов). Деякі з наведених вище ізоглос свідчать, що остання можливість була для носіїв індоєвропейських мов не лише теоретичною, однак більшість з них засвідчує, скоріше, поглиблення відмінностей, ніж навпаки.

Розвиток індоєвропейської спільноти в цілому можна представити як поєднання (чергування) дивергентних (роз'єднуючих) і конвергентних (поєднуючих, інтегруючих) процесів. Епоху, коли переважали останні, ми називає-

мо епохою мовної єдності, епоху переважання дивергенції - епохою розпаду. Діалектна роздрібненість існувала, безперечно, і в епоху єдності, але конкретні особливості цих діалектів навряд чи можуть бути визначені внаслідок затушовування їх подальшими конвергентними явищами. Діалектні ж особливості епохи розпаду, за логікою речей, мають поставати більш осяжними й виразними: на місці однієї мовної системи виникає кілька підсистем, що починають розвиток у бік становлення низки цілком самостійних похідних систем. Саме цей процес і мають засвідчувати наведені вище ізоглоси.

Слід мати на увазі, що на підставі наведених даних не можна говорити про існування на певних етапах *"германо-балто-слов'янської"*, *"греко-вірмено-арійської"* і т. п. мов або навіть *мовних груп* у стисло-лінгвістичному значенні цього терміна, адже у багатьох випадках зазначені пасма ізоглос визначають не генетичні за характером групи діалектів і мов, а вторинні об'єднання на зразок мовних союзів. Тому нижче для позначення угруповань, що виділяються на підставі наведених ізоглос, буде використовуватися термін *мовний ареал*, під яким слід розуміти ближче не знані і, очевидно, різні за характером утворення.

З урахуванням цих зауважень перейдемо безпосередньо до побудови уточненої дери-ваційної схеми, структуру якої - тобто відносну хронологію існування мовних ареалів - визначатиме послідовність виникнення вищеозначених пасм (груп) ізоглос.

Як вважає переважна більшість дослідників, найдавнішою подією розпаду індоєвропейської мовної єдності було відокремлення протоанатолійських (протохето-лувійських) діалектів, про що свідчать ізоглоси, об'єднані у групу 1. Тут ми, власне, ще не можемо говорити про завершення спільноіндоєвропейської епохи [11], оскільки всі інші діалекти продовжували перебувати у тісному контакті. Цей період, судячи з характеру мовних явищ (ізоглоси групи 1), був досить тривалим.

Наступний етап диференціації виразився у позначенні відмінностей між західною і східною [12] частинами індоєвропейського мовного простору. Ця позиція також приймається більшістю дослідників, хоча склад західного та східного ареалів трактується по-різному. В основному розбіжності полягають у визначенні місця мовних предків германців, балтів і слов'ян [13]. Стосовно протобалто-слов'янсь-

ких діалектів, то більш поширеним і краще обґрунтованим є віднесення їх до східного ареалу, що його визначає група ізоглос 2. Діалекти цієї області змінювались більш інтенсивно порівняно із західним ареалом [14], що могло бути зумовлено, зокрема, впливом субстрату.

Діалекти західного ареалу, судячи з усього, впродовж цього періоду (час поширення ізоглос групи 2) зберігали стан, близький до попереднього. Найімовірніше, хронологічно групі ізоглос 2 східного ареалу відповідають групи ізоглос 5 і, можливо (частково?), 6 - саме вони об'єднують ті діалекти, що не входили до східного ареалу. Група ізоглос 5 вказує на те, що діалекти західного ареалу на цьому етапі опинилися у тісному контакті з протоанатолійцями, які відокремились на попередньому хронологічному рівні і, очевидно, тривалий час перебували в ізоляції.

Головною проблемою є місце у цьому періоді діалектів, що мали стати основою протогерманських. Віднесення їх Т.Гамкрелідзе та В.Івановим [15] до східного ареалу здається перебільшенням, однак і даних про щільні контакти з діалектами, що визначаються тут як західні (групи ізоглос 5 і 6), теж немає. Можливо, протогерманські діалекти опинилися на цьому етапі у відносній ізоляції, яка, проте, не виключала деяких контактів із діалектами східного ареалу (група ізоглос 3) [16].

Наступний етап (хронологічний рівень) визначається, насамперед, вичленуванням південно-східної групи діалектів (протоарійські, грецькі, вірмено-фрако-фрігійські) (група ізоглос 4) зі складу попередньої східної мовної області (група ізоглос 2). Очевидно, на цьому ж етапі посилилися контакти решти діалектів східної області - серед носіїв яких були предки балтів і слов'ян - з протогерманськими діалектами (свідченням чого є група ізоглос 9, хоча якась частина з них може бути віднесена до наступних етапів). Важко сказати, наскільки можливим є віднесення до цього ж періоду тісного контакту протогерманців водночас із західними діалектами. В усякому разі не встановлено ізоглос, які б об'єднували західний мовний ареал з тохарською і германською групами водночас, відокремлення ж пратохарів від західних діалектів відбулося, імовірно, наприкінці цього хронологічного етапу і на початку наступного.

Наступний хронологічний рівень виділяється на підставі існування мовного ареалу у складі пратохарських, праслов'янських, пра-

вірмено-фрігійських та прабалтських діалектів (групи ізоглос 7 і 8) [17].

Входження прафрігійців і правірменів до одного ареалу з пратохарами і праслов'янами означає розпад південно-східного ("аугментного": група ізоглос 4) ареалу. Однак носії прагрецьких та праарійських діалектів ще деякий час, імовірно, продовжували зберігати зв'язок між собою (ізоглоси 4а) - нечисленність граматичних ізоглос компенсується деякою мірою наявністю ізоглос лексичних [18] і навіть яскравими паралелями міфологічних образів і сюжетів [19] (втім, ексклюзивність останніх не можна вважати доведеною).

На заході означений хронологічний рівень ознаменувався переорієнтацією зв'язків протогерманців у західному напрямку (10); початись цей процес міг і в попередньому періоді.

На сході завершення означеного хронологічного рівня може бути відносно чітко марковане початком дії такої важливої фонетичної ізоглоси, як перехід палатовелярних у щілинні - тобто ізоглосою "сатем". "Сатемізація" могла початись лише після відокремлення прагреків від індоіранців [20] і припинення щільного контакту тохар із балто-слов'янами, оскільки грецька і тохарська - "кентумні" мови. Тохари, відірвавшись від балтів і слов'ян, очевидно, припинили на довгий час контакт з індоєвропейськими групами, греки знов вступили у контакт з вірменами, фракійцями (пеласгами?), а також з анатолійцями, про що свідчать переважно лексичні ізоглоси [21]. Тут ми вступаємо вже на поріг історичного періоду.

Лишилося визначити хронологічне місце ще однієї важливої групи ізоглос (11), яка охоплює крім західних діалектних груп мови балтів і слов'ян. Точніше, тут можна говорити з впевненістю лише про одну ізоглосу, але значення її неможливо применшити, оскільки вона торкається принципового переосмислення співвідношення дії і стану, що виник внаслідок цієї дії [22]. Однаковість суфіксального оформлення у великій групі європейських діалектів свідчить про те, що переосмисленням носії цих діалектів "займалися" спільно. Дві обставини вказують на те, що ця ізоглоса не може бути віднесеною до виділених вище хронологічних рівнів: по-перше, явище не поширилось на тохарську мову, з носіями якої перебували у тісному контакті предки балтів і слов'ян, а у більш ранній період - кельтоїталів, по-друге, група діалектів (мов), яку охопило явище, це є та сама група, що об'єд-

нується сукупністю лексичних ізоглос, явно пізніш за характером, котрі відбивають культурні реалії бронзової доби [23].

На підставі цих лексичних ізоглос означену групу мов іноді називають "давньоєвропейською". Всупереч поширеній думці, характер "давньоєвропейської" єдності не генетичний (якщо не брати, звичайно, до уваги спільно-індоєвропейських витоків усіх відомих її складових), а вторинний, тобто це мовний союз, а не проміжна генетична стадія між індоєвропейською єдністю та історичними мовними групами. Саме так розцінював характер "західно" - балто-слов'янської спільноти і Ф.Шпехт - науковець, який присвятив спеціальне дослідження розвитку дієслів стану в індоєвропейських мовах.

Ф.Шпехт, зокрема, вважав, що вказане явище було поширене носіями культури шнурової кераміки, які з району Центральної Німеччини та Чехії - кельто-італського мовного ареалу, за Ф.Шпехтом, - розселилися у північні та східні райони Європи і вплинули на предків германців, балтів і слов'ян [24]. Так чи інакше, але для нас тут важливо те, що ми можемо розглядати означене явище як одну з найпізніших граматичних ізоглос, що охоплює більше, ніж дві-три індоєвропейські мовні групи. Приблизно в цей період процес розпаду індоєвропейської спільноти можна вважати завершеним: мовні явища вже майже не долають кордонів тих діалектних об'єднань, що згодом з'являться на історичній арені як окремі індоєвропейські мови та групи мов.

Узагальнюючи сказане, послідовність розвитку індоєвропейської мовної сім'ї можемо поділити на сім хронологічних рівнів. Стільки ж рівнів виділяють Т.Гамкрелідзе та В.Іванов [25], але інтерпретація подій для більшості рівнів дається дещо інша.

- I рівень. Власне існування єдності (що у свою чергу також розподіляється на кілька етапів).
- II рівень. Відокремлення протохетто-лувійської (анатолійської) групи діалектів, тоді як інші продовжують ще складати цілісну єдність (група ізоглос 1). Цей період деякі дослідники розглядають як пізній етап індоєвропейської спільноти.

III рівень. Нагромадження розбіжностей між "західною" та "східною" частинами індоєвропейського ареалу (групи ізоглос 2,3,5,6). Дещо ізольоване місце протогерманської групи діалектів, що контактувала зі східним ареалом (3). Контакти між праанатолійським і "західним" ареалами (5).

IV рівень. Розділення великого "східного" ареалу на "південно-східну" ("аугментну") та протобалто-слов'янську частини, з яких остання утворює спільний мовний ареал з протогерманцями (групи ізоглос 4, 9). На заході припинення (послаблення) контактів з праанатолійцями (6).

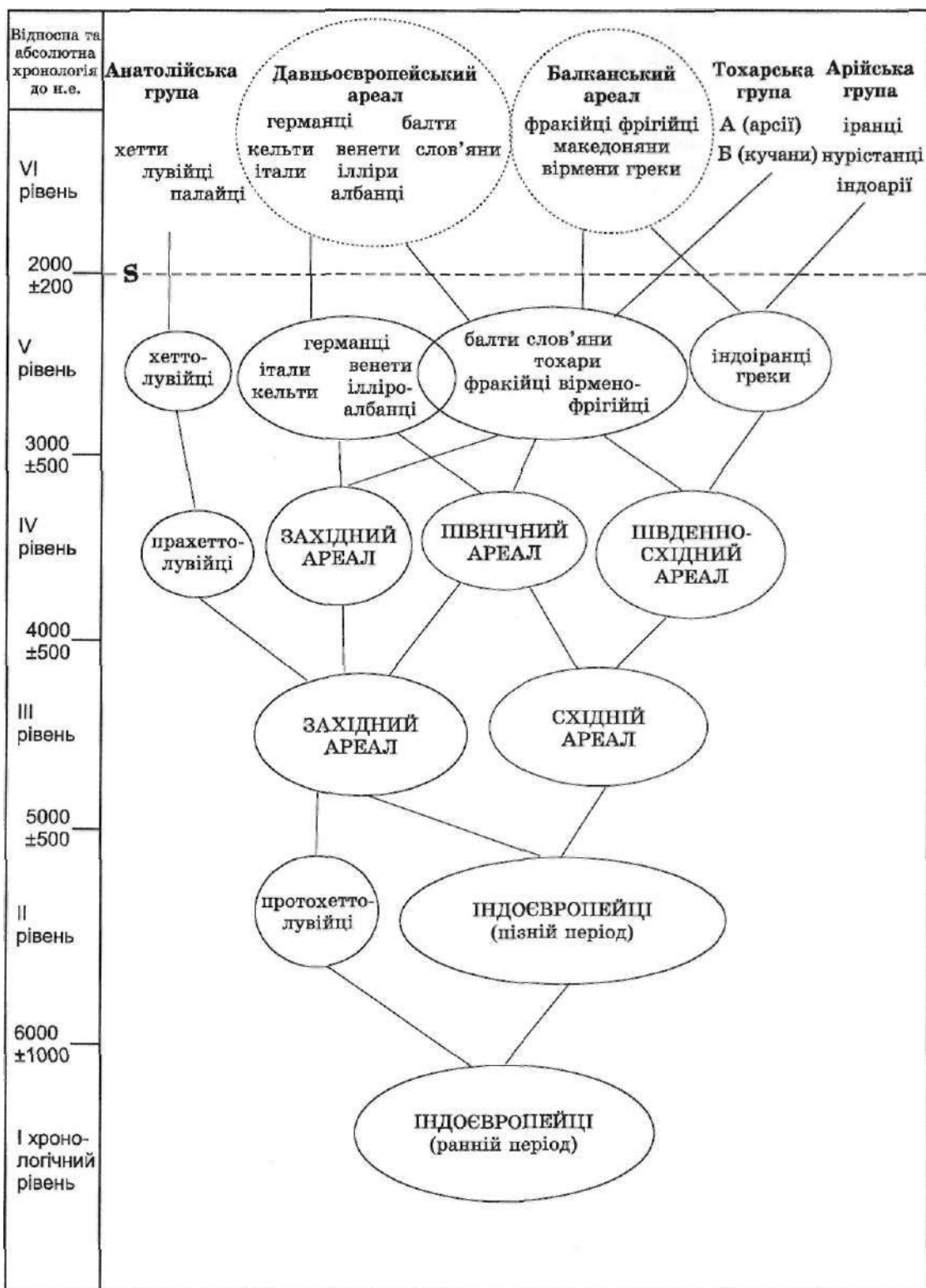
V рівень. Пратохари, вичленувавшись із "західного" мовного ареалу, вступають у контакт із балто-слов'янами та вірмено-фрігійцями (ізоглоси 7, 8). Прагерманські діалекти включаються у "західний" ареал (10). Завершальні етапи існування "південно-східного" ареалу (греки + арії) (4а).

VI рівень. Прабалто-слов'янські діалекти відриваються від пратохарів і вірмено-фрігійців і втягуються у сферу впливу "західних" діалектних груп (ізоглоси 11). Зв'язки між греками, хетто-лувійцями та фрако-фрігійцями (лексичні ізоглоси). "Сатемізація" та інші спільноарійські ізоглоси. Можливо, початок поширення "сатемізації" на балто-слов'янський та фрако-вірмено-фрігійський ареали.

VII рівень. Період розпаду єдності можна вважати завершеним. Всі відомі мовні групи, очевидно, уже існують, хоча б у зародковому стані (специфічні мовні явища в них тільки починають формуватись). Імовірно існують балто-слов'янський, кельто-(ілліро)-італський, балканський мовні ареали. Час появи перших писемних пам'яток - хетською, згодом грецькою (еолійською) мовами (XIX-XIV ст. до н.е.).

Описаний тут процес може бути представлений у вигляді графічної схеми:

ДЕРИВАЦІЙНА СХЕМА РОЗВИТКУ ІНДОЄВРОПЕЙСЬКОЇ МОВНОЇ СІМ'Ї

Примітка: S - хронологічний кордон ізоглоси "сатем"

1. *Елизаренкова Т.Я.* "Ригведа" - великое начало индийской литературы и культуры // Ригведа. Мандалы I- IV. - М.: Наука, 1989. - С. 437.
2. *Иванов Вал. Вас, Топоров В.Н.* К постановке вопроса о древнейших отношениях балтских и славянских языков. - М.: ИАН, 1958.
3. *Порциг В.* Членение индоевропейской языковой области / Пер. с нем. (Heidelberg, 1954). - М: Прогресс, 1964.
4. Див. *Шрадер О.* Сравнительное языкознание и первобытная история. - СПб., 1886; *Нерознак В.П.* Индоевропейские языки // Сравнительно-историческое изучение языков разных семей. - М.: Наука. - С. 8-62.
5. *Горнунг Б.Г.* Из предистории образования общеславянского языкового единства. - М.: Изд. АН СССР, 1963; *Adrados Fr. R.* Die raumliche und zeitliche Differenzierung des Indoeuropäischen im Lichte der Vor- und Fruchgeschichte. - Innsbruck: Institut für Sprachwissenschaft, 1981; *Гамкрелидзе Т.В., Иванов Вяч. Вс.* Индоевропейский язык и индоевропейцы. - Тбилиси: Изд-во Тбилис. ун-та, 1984. - Т. 1. - С. 371-428; *Широков О.С.* Реконструкция праязыковых изоглоссов общиндоевропейского диалектного континуума // Сравнительно-историческое изучение языков разных семей. - М.: Наука, 1988. - С. 43-65; Близько до цього також: *Гиндин Л.А.* Пространственно-хронологические аспекты индоевропейской проблемы // Вопросы языкознания. - 1992. - № 6. - С. 55-59.
6. *Порциг В.* Вказ. праця. - С. 66, 127-132; *Макаев д. А.* Проблемы индоевропейской ареальной лингвистики. - М: Наука, 1964. - С. 28.
7. *Milewski T.* Die Differenzierung der Indogermanischen (indoeuropäischen) Sprachen // *Lingua Posnaniensis.* - 1968. - Т. 12/13. - S. 37-54; *Kortlandt F.* The Spread of Indo-Europeans // *The Journal of Indo-European Studies.* - 1991. - Vol. 18. - № 1-2. - P. 131-140; Пор. також *Барроу Т.* Санскрит / Пер. с англ. (London, 1955). - М: Прогресс, 1976. - С. 18-26.
8. Мається на увазі історичний проміжок між епохою індоєвропейської мовної єдності та часом появи історично відомих мовних груп.
9. Крім вищезазначеної літератури при складанні списку ізоглос використовувались такі праці: *Георгиев В.И.* Исследования по сравнительно-историческому языкознанию. Родственные отношения индоевропейских языков. - М.: Иностранная литература, 1958; *Савченко А.Н.* Сравнительная грамматика индоевропейских языков. - М., 1974; *Lehr-Splawinski T.* О происхождении и праязыке славян. - Poznań, 1946; Сравнительная грамматика германских языков. - М.: ИАН. - 1962. - Т. I; Тохарские языки. - М.: Иноиздат, 1959 та ін.
10. *Порциг В.* Вказ. праця.
11. Пор. *Савченко А.Н.* Вказ. праця. - С. 371-373.
12. Позначення "захід" "схід" тут є умовними, *Т.Гамкрелидзе* та *В.Іванов* називають ці ареали - "А" і "Б", але й не виключено, що позначення "західний", "східний" відповідають дійсному взаємному розміщенню цих ареалів у просторі.
13. Ряд дослідників (*Георгієв В.І., Широков О.С.* та ін.) виділяють ці діалекти в окремі - північний - ареал вже на ранній стадії розпаду.
14. Пор. *Савченко А.Н.* Вказ. праця. - С. 378-385.
15. *Гамкрелидзе Т.В., Иванов Вяч. Вс.* Вказ. праця. - С. 396-399.
16. Про останнє свідчать також германо-балтські лексичні ізоглоси (див.: Сравнительная грамматика германских языков. - Т. 1).
17. Кілька ізоглос об'єднують цю групу з анатолійцями. Але з цього необов'язково випливає висновок про безпосередність тісних зв'язків останніх з окресленим "новим східним ареалом" - пратохари, що входили колись до одного мовного ареалу з праанатолійцями (група ізоглос 5), могли поширити ці явища на північний схід. Так само може бути пояснена і обставина наявності закінчень середнього стану -г- у фрігійській мові, яка за більшістю ознак належить до "східних" ареалів різних хронологічних рівнів.
18. *Порциг В.* Вказ. праця. - С. 235-238; *Широков О.С.* Вказ. праця. - С. 51-53.
19. *Лелеков Л.А.* К новейшему решению индоевропейской проблемы // Вестник древней истории. - 1982. - №3. - С. 35.
20. Пор. зокрема, *Барроу Т.* Вказ. праця - С. 20.
21. *Порциг В.* Вказ. праця. - С. 279-280; *Гиндин Л.А.* Древнейшая ономастика Восточных Балкан. - София: Изд. БАН, 1981.
22. Див. *Порциг В.* Вказ. праця. - С. 138-140.
23. *Порциг В.* Вказ. праця. - С. 285-290. *Трубачев О.Н.* Ремесленная терминология в славянских языках. - М.: Наука, 1966. - С. 390 - 393.
24. *Specht F.* Sprachliches zur Urheimat der Indogermanen // *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung.* - 1939. - Т. 66. - S. 1-74; Див. також *Порциг В.* Вказ. праця. - С. 79.
25. *Гамкрелидзе Т.В., Иванов Вяч. Вс.* Вказ. праця. - С. 397, 415.

Koncha S.V.

DIFFERENTIATION OF INDO-EUROPEAN COMMUNITY

The data about the character and the depth of the genetic relations between the language groups of the Indo-European family and about pre-historical contacts between them take an important place in the Indo-European reconstruction.

The article deals with the modern points of view upon the process of differentiation (articulation, disintegration) of Indo-European language family. An attempt to specify and add (widen) the derivative model of the development of the Indo-European family, represented in the scientific works of the 80ies - the beginning of the 90ies, is made.